

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Меѓународни прикази на случаи и искуствата од Западен Балкан

Алма Седлар

Promoting Transparency and Accountability in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Агенда

Време	Тема	Говорник/фацитатор
9.00 до 9.10	Претставување/Агенда	Џон Дебит
9.10 до 9.25	Вовед од член на комисијата	Член на ДКСК
9.25 до 10.20	Вовед во заштита на укажувачите (Општи принципи и меѓународни стандарди) и перцепции за укажувањето	Џон Дебит
10.20 до 10.30	Пауза	
10.30 до 12.00	Создавање поволно опкружување за укажувачите	Џон Дебит, Алма Седлар
12.00 до 13.00	Ручек/пауза	
13.00 до 14.20	Како се применува законот на лицата што пријавуваат, на обелоденувањето, доверливоста, поднесувањето поплаки, одговорноста на институциите, злоупотребата на обелоденувањето	Ирена Поповска
14.20 до 14.30	Пауза	
14.30 до 16.00	Меѓународни прикази на случаи и искуствата од Западен Балкан	Алма Седлар

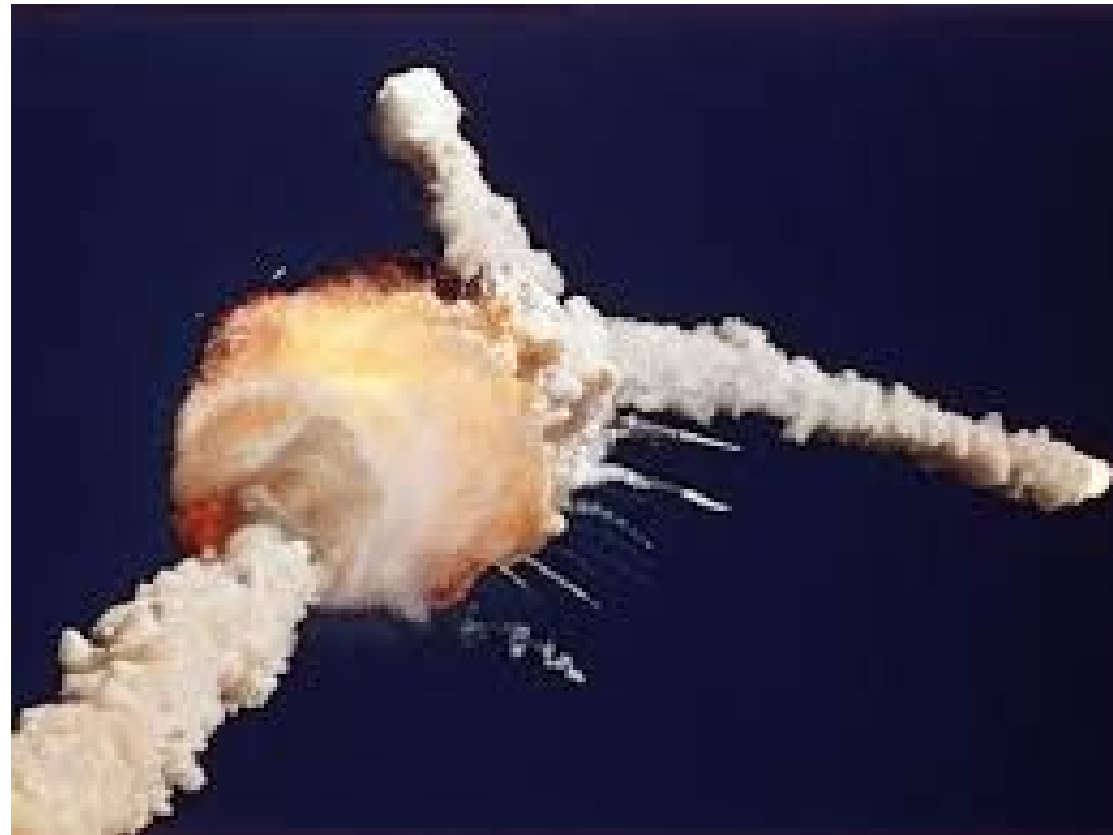

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Меѓународни прикази на случаи

„Длабоко грло“ (Вотергејт, 1972)

Вилијам Марк Фелт постариот (17 август 1913 – 18 декември 2008) беше специјален агент и помошник директор на ФБИ од 1942 до 1973 година. Додека работел во ФБИ, Фелт служел како анонимен информатор на новинарите на *Вашингтон Пост*, Боб Вудворд и Карл Бернстин, со прекар „Длабоко грло“. Им дал критични информации за скандалот Вотергејт што водеше кон оставка на претседателот Ричард Никсон во 1974 година.

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Серпико (1971)

Френк Серпико е првиот полицаец во историјата на њујоршката полиција што се одважил да пријави и потоа отворено да сведочи за широко распространетите систематски коруптивни исплати во износ од милиони долари. Филмот Серпико од 1973 година е направен врз основа на неговата приказна.

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Челинџер (1986)

На 28 јануари 1986 година, летот на свејс шатлот на НАСА Челинџер се распадна 73 секунди по полетувањето при што загинаа сите седум члена на екипажот.

Роџер Боисџоли, машински инженер ја предупредил НАСА за дефектот на семеринзите една година и неколку дена пред катастрофата.

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Сатиендра Дуби (2003)

Сатиендра Дуби (1973-2003) бил проектен директор на Националната институција за патишта на Индија (НИП). Пријавил корупција во проектот за изградба на автопатот Златен четириаголник. До тогашниот премиер Ваџпаи испратил писмо за сериозните неправилности барајќи доверливост, но неговиот идентитет бил откриен. Убиен е во Гаја, Бихар.

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Милан Вукелиќ (2007)

Милан Вукелиќ, градежен инженер во проектантско биро во Бања Лука, пријавил корупција во градежниот сектор и на новинари им обелоденил информации за наводна корупција.

Загинал на 6 ноември 2007 година во експлозија на бомба под неговиот автомобил. Полицијата никогаш не ги нашла убијците.

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Случајот на Хотел Рамада (2016)

- Патриција Побриќ, директорка за продажба и маркетинг на Хотелот Рамада во Црна Гора, на член на парламентот му пријавила дека состаноците на една политичка партија што се одржуваат во хотелот се плаќале од буџетот на Дирекцијата за железници, чиј директор бил член на оваа партија
- Случајот е јавно обелоденет и по истекувањето, менаџментот на хотелот не го обновил договорот на г-ѓа Побриќ
- АК не и доделил статус на укажувач на г-ѓа Побриќ бидејќи таа му пријавила на пратеник, а не во АК (иако законот дозволува пријавување и на други релевантни субјекти)
- Г-ѓа Побриќ навистина добила статус на „лице поврзано со укажувач“ за што законот не пропишува никаква заштита.

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Случајот на Инфраструктура Блед (2018)

- Марјана Мрак, вработена во јавното претпријатие Инфраструктура Блед во Словенија во АК пријавила наводни неправилности во јавните набавки и потоа случајот бил јавно обелоденет
- Откако се утврдило дека таа го пријавила случајот, почнала одмазда против г-ѓа Мрак на нејзиното работно место и на крајот била отпуштена
- АК на г-ѓа Мрак и доделила заштитен статус
- Г-ѓа Мрак нашла нова работа во друга установа од јавниот сектор брзо откако судот го завршил предметот за неоправдано отпуштање помеѓу г-ѓа Мрак и нејзиниот поранешен работодавач

Promoting Transparency and Accountability in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Искусвата од Западен Балкан

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Заштита на укажувачите во Западен Балкан (1)

- Албанија – Закон за заштита на укажувачите (2016), ХИДААЦИ е надворешен орган за пријавување, одлучување по барања за заштита, обезбедување заштита, следење на внатрешните механизми за пријавување, поддршка на спроведувањето на законот, обезбедување подигање на свеста...
- Босна и Херцеговина – Закон за заштита на лицата што пријавуваат корупција во институциите на Босна и Херцеговина (на национално ниво, 2014) и Закон за заштита на лицата што пријавуваат корупција (Република Српска, 2016)
- Хрватска – Закон за заштита на укажувачите (2019)

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Заштита на укажувачите во Западен Балкан(2)

- Косово - Закон за заштита на укажувачите (2019)
- Северна Македонија – Закон за заштита на укажувачите (2016, дополнет 2019)
- Црна Гора – Антикорупциски закон (2014). АК е надлежна за заштита на укажувачите.
- Србија – Законот за заштита на укажувачите (2014) се смета за еден од најдобрите закони за заштита на укажувачите на меѓународно ниво.

WHISTLEBLOWER
PROTECTION
ACT

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Научени лекции – Западен Балкан

- Заштитените обелоденувања не треба да се ограничат само на корупцијата
- Ограничени ресурси на АК за вистинка заштита на укажувачите
- Медиумите и ОГО можат да ја поддржат свесноста, да бараат подобра законодавна рамка и ефективна заштита и да ја следат нејзината ефективност (Пиштаљка, Србија, ТИ БиХ...)
- Довербата во институциите може да биде круцијална за пријавувањето и за барањата за заштита

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Заштита на укажувачите во Словенија

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Некои од клучните одредби на словенечкото законодавство за укажувачите (1)

- Членови (23 – 25) за заштитата на укажувачите се вклучени во Законот за интегритет и спречување на корупцијата (ИПЦА, 2010)
- СЕКОЈ може на АК или на друг надлежен орган да пријави дела на корупција во јавен или приватен сектор
- Ако АК утврди елементи на кривично дело, треба да извести други надлежен орган да истражи и да побара да биде известена за исходот на истрагата.
- АК или друг надлежен орган треба да го извести укажувачот за преземените чекори врз основа на пријавата на укажувачот, ако тој/таа го бара тоа.

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Некои од клучните одредби на словенечкото законодавство за укажувачите(2)

- Не е дозволено да се открие идентитетот на укажувачот што ја поднел пријавата (само судот може да одлучи за обелоденување на идентитетот во одредени посебни околности)
- Укажувачот може да бара надомест за одмаздата и за предизвиканата штета
- АК може да понуди помош на лицето што го пријавува случајот во воспоставувањето на причинскопоследичната врска помеѓу неповолните последици и мерките за одмазда.
- Ако се потврди причинскопоследичната врска, АК може да побара од работодавачот веднаш да престане со одмаздата.
- Може да се санкционираат Mala fide пријавувања („со лоша намера“)
- Товарот на докажување е на работодавачот

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Различни аспекти на словенечката рамка за укажувачите

- +
- Добри одредби за заштитата на доверливоста
- Врската со програмата за заштита на сведоци
- Дозволени се надворешни пријавувања (без обелоденување на доверливи податоци)
- =
- Заштитата е фактички подобра за работниците од приватниот сектор
- Законот е фактички ограничен на пријавување на корупција (на АК)
- Нема мерки или процедури за внатрешно пријавување
- Бавни судски постапки
- Надворешно пријавување е генерално дозволено, но не се обезбедени или досега на се применети дополнителни заштитни мерки

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Научени лекции – законодавство

Мора да се заштити идентитетот на укажувачот

Важна е временската рамка за внатрешните истраги како и за мерките за заштита на укажувачите

Сеопфатен и посебен закон за заштита на укажувачите е многу подобар од одредби во „поширок“ антикорупциски закон

Широк обем на заштитени обелоденувања (не само корупција)

Широк опсег на заштитени лица што пријавуваат (не само вработени во јавниот сектор или само тековни вработени)

Јасни правила и процедури (вклучувајќи и внатрешни процедури за безбедно пријавување) што треба јасно да се пренесат во организацијата

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Научени лекции – спроведување

Законот за укажувачи може да биде одличен „на хартија“, но често многу тешко се спроведува поради различни причини

Постоењето на надлежна установа и на јавната доверба е од огромна важност за успешното укажување

Важноста на соработката со други надлежни установи

НВО и медиумите може да бидат од клучна важност за подигањето на свеста и за следењето на ефективностa на законот и на заштитните мерки

Причината за одложувањето на спроведувањето на одредбите на законот за укажувачи може да биде недостатокот на знаење и свест, не секогаш негаивната перцепција на укажувачите или дупки во законодавството

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Научени лекции – внатрешно пријавување

Воспоставување безбедни канали за пријавување (т.е. не ја ставајте поштенската кутија под камера)

Комуницирање со лицето што пријавува

Не дискутирајте за личните податоци на лицето што пријавува

Не прнесувајте никакви податоци за лицето што пријавува на медиумите

Чувајте ја евиденцијата безбедна!

Многу е важно подигањето на свеста за безбедните канали за пријавување, за заштитните мерки и за важноста на укажувањето

Јасни правила и процедури (вклучувајќи и внатрешни процедури за безбедно известување) што треба да бидат соодветно пренесени во рамки на организацијата

Укажувачите (и други вработени) треба да видат дека некој реагира на пријавите за наводни недела

ЗАШТИТА НА ДОВЕРЛИВОСТА!

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Вежба

ПРИКАЗ НА СЛУЧАЈ

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Мојот шеф е корумпиран!

Координатор сте на секторот за образование во вашата (јавна) установа. Мислите дека вашиот шеф, под сомнителни услови, ангажирал свој пријател да предава на обука што ја чини установата над 20.000 евра годишно. Забележувате дека се закажуваат повеќе курсеви отколку што е потребно и на обучувачот секогаш му се плаќа дури и курсот да е откажан. Исто така, на обучувачот му се плаќа и кога обуката ја спроведуваат вработени во вашата организација. Еден ден кога шефот е надвор, гледате како обучувачот влегува во канцеларијата на шефот и остава плико. Го земате и гледате дека во него има банкноти од по 20 евра во вкупен износ од околу 2.000 евра. Знаете дека шефот е многу влијателен не само во вашата организација туку има и тесни врски со владата бидејќи еден од највлијателните министри му е чичко.

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Прашања за дискусија (1)

Врз основа на информациите од примерот, ве молиме да дискутирате за:

Што би направиле?

Што би помислиле?

Како би одговориле?

Дали би кажале некому? Кому?

Дали би пријавиле?

Кому би пријавиле? Зошто?

Дали би им се обратиле на медиумите? Зошто?

Дали би размислиле за заштита на вашиот идентитет? Што би направиле за да го заштитите?

Кои канали би ги искористиле за пријавување?

Какви информации би вклучиле во пријавата?

Дали сами би прибрале докази?

Што би правеле ако ве отпуштат?

Како би се заштитиле?

Дали би кажале некому дека сте пријавиле?

Дали би соработувале со потенцијалните истражители во текот на истрагата за наводното дело?

Како би комуницирале со истражителите?

Што би направиле ако вашиот идентитет им биде обелоденет на медиумите?

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Прашања за дискусија(2)

Сега, ајде да ги промениме улогите. Вие сте одговорно лице во организацијата кому би пристапиле укажувачите од примерот да го пријават погоре споменатото наводно дело. Што би направиле?

Што би му кажале на укажувачот?

Каде би се состанале со него/неа?

Дали би го заштитиле неговиот/нејзиниот идентитет? Како?

Што би го/ја советувале?

Дали би се обиделе да одржите понатамошна комуникација со него/неа? Како?

Какви канали би советувале да се користат за идната комуникација?

Дали би разговарале со некого за пријавата? Со кого?

Дали би дискутирале за случајот со вашите колеги? Ако да, дали би го споменале изворот на информацијата?

Дали би дискутирале за случајот со вашиот сопруг/сопруга?

Што би направиле ако ви се јави новинар за конкретниот случај? Што би му кажале? Дали би го обелодениле името на укажувачот?

Дали би воделе записник за дискусијата?

Каде би ги чувале тие записи?

Што би направиле со неговата/нејзината пријава на наводното дело?

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

БЛАГОДАРАМ!

Прашања?

Коментари?

Забелешки?

Promoting Transparency and Accountability
in Public Administration in North Macedonia

ProTRACCO

Извори

European Commission. Commission Staff Working Document. Bosnia and Herzegovina 2020 Report
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/bosnia_and_herzegovina_report_2020.pdf

Kalajdžić, Mia: Experts welcome Croatia's new Whistleblower act, but warn of flaws. Published on 20 November 2019
https://www.cms-lawnow.com/ealerts/2019/11/experts-welcome-croatias-new-whistleblower-act-but-warn-of-flaws?cc_lang=en

Kosovo Law Institute (KLI). "Public whistleblowing" for non-implementation of Law on the Protection of Whistleblowers. Published on 18. April 2020
<https://kli-ks.org/en/public-whistleblowing-for-non-implementation-of-law-on-the-protection-of-whistleblowers/>

Министерство за правда на Република Србија. (Ministarstvo pravde). Primena Zakona o zaštiti uzbunjivača (2015 - 2020) - Statistika i iskustva. Junij 2021.
[https://www.mpravde.gov.rs/files/lzve%C5%A1taj%20o%20primeni%20Zakona%20o%20za%C5%A1titi%20uzbunjiva%C4%8Da%20\(2015-2020\).pdf](https://www.mpravde.gov.rs/files/lzve%C5%A1taj%20o%20primeni%20Zakona%20o%20za%C5%A1titi%20uzbunjiva%C4%8Da%20(2015-2020).pdf)

SELDI. Anti-Corruption Agencies in the Western Balkan Countries: Delivering on the Promise. Policy Brief, Number 8, 2019
https://seldi.net/fileadmin/public/PDF/Publications/Policy_Brief_8/SELDI_PB_08_Anti-Corruption_Agencies.pdf